

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier – ISV
LiU Norrköping

Missbrukaren

- en studie av socionomstudenters attityder gentemot
substansanvändare

Katarina Pawlak

Jonas Warnehed

Uppsats på grundläggande nivå år 2009
Socionomprogrammet i Norrköping

Linköpings universitet

Linköpings Universitet, ISV, 601 74 NORRKÖPING

Sammanfattning

Vi har valt att undersöka socionomstudenters attityder gentemot substansanvändare. Med substansanvändare menar vi personer som konsumerar alkohol och narkotika genom bruk eller missbruk. I detta ingick att undersöka deras definitioner, attityder samt deras kunskap. Tidigare forskning visar att mer kunskap leder till mindre stigmatiserande attityder. Vi tog kontakt med respondenter från flera olika universitet och genomförde kvalitativa semistrukturerade telefonintervjuer. Respondenternas svar spelades först in och transkriberades och analyserades sedan genom meningstolkning av texten. Vi fann många intressanta kopplingar mellan forskning, teori och respondenternas svar i vårt resultat. Definitionen av missbrukare kopplas av respondenterna nästan uteslutande till lagar och definitioner genom DSM-IV. Eftersom dessa två blandas samman i respondenternas definitioner uppstår en förvirring i deras svar. Resultaten i studien visar på två typer av svar. Det finns respondenter med stereotypa attityder och det finns respondenter som har luckrat upp förgivettagna attityder gentemot substansanvändare. Vi ser att lagen, kulturen och politiken har en stor bidragande del till respondenternas attityder. Det finns en hierarki i respondenternas attityder gällande de olika substanserna. De flesta respondenter menar att deras attityder skiljer sig i deras privata liv respektive deras framtida yrkesroll som socionom och pekar på lagens betydelse däri. Respondenterna uppger att källorna till deras attityder är media, kampanjer, böcker, dokumentärer, uppväxt, föräldrars attityd, andra sociala relationer, studiebesök och möten med brukare. Respondenterna kritiserar socionomutbildningen och menar att det behövs mer brukarinflytande och fler föreläsningar i socialt arbete med koppling till substanser och personer som konsumerar dem.

Nyckelord: Substansanvändare, missbruk, missbrukare, attityder, stigma, kunskap, definitioner.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund till studien.....	1
1.2 Syfte	2
1.3 Frågeställningar.....	2
1.4 Bakgrundshistoria	3
1.4.1 Alkohol	3
1.4.2 Andra substanser	4
1.5 Definition av substansanvändare	5
2. Teori	6
2.1 Social konstruktionism.....	6
2.2 Stigma	7
2.3 Attityder	10
2.5 Teoridiskussion	13
3. Tidigare forskning	13
3.1 Forskning om attityder.....	13
3.2 Forskning om definitioner.....	14
3.3 Forskning om stigma.....	15
4. Metod	16
4.1 Förförståelse.....	16
4.2 Urval	16
4.3 Intervjumetod.....	16
4.4 Genomförande av intervjuer	17
4.5 Analys av transkription	17
4.6 Validitet och reliabilitet	18
4.7 Etiska överväganden	18
5. Resultat och analys	19
5.1 Beskrivning av respondenterna.....	19
5.2 Definitionsproblematiken	20
5.3 Attityderna	24
5.4 Kunskapen.....	28
5.4.1 Källor	28
5.4.2 Utbildning	29
6. Slutsats och diskussion	30
7. Avslutande kommentarer	33
7.1 Förslag till vidare forskning.....	33
7.2 Avslutande reflektion.....	34
7.3 Gratifikationer.....	34
8. Referenser	36
Bilaga 1 – Informationsbrev till respondenter	38
Bilaga 2 – Intervjuguide.....	39

1. Inledning

1.1 Bakgrund till studien

Intresset för denna studie uppkom då den ena författaren besökte flera dagcenter för droganvändare i Indien och upptäckte hur stor skam dessa användare bar med sig. Personalen där berättade hur attityderna i samhället gentemot droganvändare är att dessa ingenting är värda, att de inte borde få ha någon plats i samhället. Därför var dagcentren som en fristad där de kunde få vara sig själva en stund och lämna skammen och stigmat utanför portarna. Med andra ord verkar stigmat på droganvändare i Indien vara stort och tankarna gick till Sverige och funderingar över svenska attityder kring olika slags substansanvändare uppkom. Med begreppet substansanvändare menar vi personer som konsumerar alkohol och narkotiska preparat.

Ted Goldberg (2005) talar i sin bok om antaganden och utgångspunkter när det gäller drogkonsumtion. Obevisade antaganden om människan och samhället skapas utifrån vardagskunskap och samhällsvetenskap. Dessa menar Goldberg ofta styr debattörers och forskares argument utan att vara vetenskapligt bevisade. Han talar om begreppsglidning mellan bruk och missbruk, drogdemonisering och om antaganden att drogkonsumenter saknar kontroll eller att de är lögnare. Allt detta leder till olika föreställningsvärldar om ämnet hos människor (Goldberg, 2005). Det är dessa föreställningsvärldar, eller attityder, gentemot substansanvändare som vi vill undersöka.

Som ovan beskrivet berör vi i föreliggande uppsats både stigma och attityder. Attityder ser vi som de antaganden om substansanvändare som finns i vår sociala omgivning. När dessa attityder ses utifrån substansanvändarens perspektiv definieras det som ett stigma som tillskrivs substansanvändaren. Det är viktigt att särskilja dessa och vi vill understryka att det är attityddelen vi ämnar undersöka. Vi har valt att undersöka socionomstudenters attityder därför att vi själva ingår i den gruppen och är nyfikna på hur attityderna ser ut i denna grupp. Vi är även intresserade av att undersöka utbildningens betydelse för socionomstudenternas attityder. Det är en grupp där en del kommer att

arbeta med problematiska substansanvändare och det är därför ytterst relevant att uppmärksamma.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka socionomstudenters definitioner samt attityder kring personer som konsumerar alkohol och narkotiska preparat, det vill säga substansanvändare. Syftet är även att undersöka studenternas attityder kring problematiska substansanvändare. Eftersom begreppet missbrukare är det vedertagna i vardagstal vill vi utifrån det begreppet undersöka studenternas attityder. Därigenom vill vi fånga de attityder som väcks via association till begreppet missbrukare. Slutligen vill vi diskutera socionomstudenters kunskaper i ämnet. Vi kommer att undersöka socionomstudenters attityder i det senare skedet av utbildningen och jämföra med relevant teori och forskning.

1.3 Frågeställningar

- Hur definierar socionomstudenter missbruk och missbrukare?
- Vilka attityder kan identifieras hos socionomstudenter kring användare av olika former av substanser?
- Skiljer sig dessa attityder gentemot personer med olika former av substansanvändande och i så fall hur?
- Varifrån uppger socionomstudenter att deras attityder kommer?

1.4 Bakgrundshistoria

1.4.1 Alkohol

Vi kan gå tillbaka ända till vikingatiden och redan där se mjödet, en alkoholhaltig festdryck gjord på honung samt ölen, gjord på säd och humle. Brännvinet tros ha kommit till Sverige under 1400-talet och var då bränt, destillerat vin. På 1600-talet utvecklades detta till att likna den metod vi använder oss av idag, dock med ingrediensen säd, och brännerier runt om i Sverige bildades. Ganska snart insåg statsmakterna att alkoholen och brännvinet var en bra inkomstkälla samt ett medel att beskatta. Sagt och gjort och bestämmelserna knutna till staten uppkom. Tiden förflöt och den nya kulturväxten potatisen kom att ersätta säden som råvara. På 1800-talet släpptes dock husbehovsbränningen fri igen och i samma tid föddes uppfattningen om den problematiska konsumtionen, superiet. Detta ledde vidare till uppkomsten av olika måttlighets- och helnykterhetsorganisationer och staten blev återigen inblandad och mötte upp med en förordning om tillverkning och försäljning. Att hindra alkoholmissbruket, men också att öka statsinkomsterna var syftet med detta. Vidare under 1800-talet inneslöts även vin och öl i samma bestämmelser, de bestämmelser som vidareutvecklades allt eftersom tiden gick när det gäller exempelvis tillverkning, försäljning och servering. Innan 1800-talets slut hade Vin & Sprit AB, som än idag har Systembolaget som detaljhandel, lagt sin grund (Magnusson, 1991).

År 1909 debatterades det om ett totalförbud och det blev strejk vid flera tillfällen. Det året blev det även ett totalförbud när över hälften röstade för ett förbud i en inofficiell folkomröstning gjord av en nykterhetsrörelse. Vidare utvecklades istället år 1914 ett restriktionssystem av regeringens nykterhetskommitté, kallat *motbokssystemet*. Detta system hade restriktioner om bland annat av vem, hur mycket och när alkoholen fick köpas. I den officiella statliga folkomröstningen angående totalförbud 1922 blev resultatet annorlunda än omröstningen 1909. Denna gång ville 27,2 % ha ett förbud jämfört med 28,2 % som var emot förbudet och alkoholen fick alltså sin plats i samhället med 1% skillnad mellan de två åsikterna. In på mitten av 1900-talet utreddes och debatterades alkoholpolitiken som slutligen ledde till den så kallade oktoberrevolutionen,

det vill säga en total omläggning av hela alkoholpolitiken. Detta infördes den 1 oktober 1955 och detta innebar motbokens upphörande och införandet av olika åtgärder såsom undervisning och forskning, samt en stor satsning på vård (Magnusson, 1991). Denna nya svenska alkoholpolitik kan kopplas till den Holländska drogpolitik som kallas *harm-reduction*, som bygger just på att hantera *problemet* genom att medvetandegöra samt vårda istället för att helt försöka utplåna användandet (Goldberg, 2005).

1.4.2 Andra substanser

Narkotikabruket uppstod som ett problem först i mitten på 1950-talet i Sverige då det talades om ett missbruk av lugnande samt uppiggande tabletter. Det handlade om opiater och amfetamin som användes illegalt av främst sjukvårdspersonal, konstnärer och musiker. Detta spred sig dock till ungdomar och kriminella kretsar mot slutet av 1950-talet. Massmedia uppmärksammade detta men riktade in sig på ungdomarna och de kriminella kretsarna som ett problem (Hilte, 1996). Ungefär samtidigt, närmare bestämt 1958 börjades åtgärder byggas upp mot narkotikan genom åklagartjänster, en specialavdelning hos statspolisen i Stockholm samt restriktioner gällande receptförskrivningar av läkare (Johnson, Laanemets & Svensson, 2000). Annars hade Sverige ännu ingen narkotikapolitik för att möta problemen och de som hade drogproblem vågade inte söka vård av rädsla för repressalier (Gustafsson, 2001). Cannabis blev känt och populärt i Sverige i mitten på 1960-talet och hade då en uppgång samtidigt med amfetaminet (Johnson et al., 2000). I slutet på 1960-talet infördes Narkotikastrafflagen (NsL) och därefter ändrades den efterhand i både mildrande och skärpande riktning. Allteftersom narkotikan fick fotfäste kom också kritiken om dess beroendeframkallande effekter (Gustafsson, 2001). På 1970-talet kom heroinet samt kokainet till Sverige (Jadestig och Hartelius, 1995) och i slutet på 1970-talet började narkotikapolitiken ta en mer restriktiv riktning, det talades om *ett narkotikafritt samhälle* och det målet är satt även idag. (Gustafsson, 2001). På 1980-talet kom bland annat Kat och Ecstasy (Jadestig och Hartelius, 1995). Narkotikapolitiken idag syftar till att begränsa tillgången, dämpa efterfrågan och bygga på en balans mellan förebyggande insatser, vård och rehabilitering, kontrollåtgärder samt ett internationellt samarbete.

Syftet med detta är visa på att narkotika inte är acceptabelt i samhället samt att se till att narkotikamissbruk förblir ett socialt oacceptabelt beteende och en marginell förteelse (Gustafsson, 2001). Till skillnad mot alkoholens harm-reductionspolitik ses narkotikapolitiken som en prohibitionspolitik med dess nolltolerans (Goldberg, 2005)

1.5 Definition av substansanvändare

När det talas om personer som använder olika former av substanser, både i forskning och teori, förekommer många olika begrepp som kan bli både förvirrande och inkonsekventa. Missbruk och missbrukare är väl vedertagna begrepp och rymmer samtidigt mycket dynamik (Johansson & Wirbing, 2005).

Enligt *Diagnostic and statistic manual of mental disorders IV* (DSM-IV, 2000) klassas en person som missbrukare då denne uppfyller vissa kriterier. Kriterierna för substansmissbruk är *ett maladaptivt mönster av substansbruk vilket lett till kliniskt signifikant nedsättning eller lidande*. Av fyra kriterier räcker det om ett uppfylls för att diagnosen ska gälla. Dessa mönster är (1) ett återkommande substansbruk som resulterar i misslyckande att fullgöra sin roll eller sina åtaganden på arbete, i skolan eller hemmet (2) medför risk för kroppslig skada (3) substansrelaterade problem med lagen. Det sista kriteriet är (4) fortsatt bruk trots återkommande sociala eller interpersonliga problem orsakade eller förstärkta av substansens effekter (s. 199). Dessa kriterier skiljer sig beroende på vilken substans det är fråga om. DSM-IV's kriterier skiljer sig även mellan ett missbruk och ett beroende, vilket möjliggör ett missbruk utan ett beroende och vice versa (APA, 2000). Kihlström (2007) framför kritik mot DSM-IV och ifrågasätter bland annat termen maladaptivt eftersom den är ospecificerad. Han ställer sig frågan maladaptiv – *i relation till vad* (s. 31).

Narkotikastrafflagen (168:64) säger å andra sidan att den som *innehar, brukar eller tar annan befattning med narkotika* bryter mot lagen och detta jämställs i laglig mening direkt som missbruk (CAN, 2009). Enligt Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM, tas åtgärder om tvångsvård av ett missbruk om *någon till följd av ett*

fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk eller om vårdbehovet inte kan tillgodoses enligt Socialtjänstlagen (2001:453) eller på något annat sätt.

Goldberg (2005) har problematiserat kring begreppen som definierar substansanvändare. Han förkastar dem och skapar nya såsom (1) absolutister, det vill säga personer som helt tar avstånd från droger, (2) rekreativkonsumenter vars innebörd påvisar personer som konsumerar droger utan att ha någon problematisk följd utav detta, samt (3) problematiska konsumenter eller storkonsumenter som är personer vars tillvaro är negativt präglad till följd av drogerna.

Vi har valt att summera alla dessa olika definitioner till *substansanvändare* då vi anser att det begreppet innefattar all form av användande, både av droger och alkohol. När vi talar om *problematiska substansanvändare* menar vi personer som på något sätt har problem på grund av någon substans. Även om vi väljer att använda oss av detta begrepp i egen text, så har vi valt att låta forskningen och teorierna i vår studie behålla de begrepp som de själva valt att använda för att till största möjliga mån behålla ursprungsformuleringarna och påvisa den breda begreppsanvändningen. Slutligen vill vi återigen påpeka att med substanser menar vi alkohol och narkotiska preparat.

2. Teori

2.1 Social konstruktionism

Enligt socialkonstruktionism är vår verklighet grundad på sociala interaktioner. Människan har ett konstant behov av att bygga relationer till sin omvärld i syfte att känna trygghet i sin existens (Hilte, 1996). Sociala konstruktionisters åsikter skiljer sig ofta åt, men det finns grundantaganden som de alla verkar dela:

- *En kritisk hållning mot det förgivettagna*
- *Att kunskap är historiskt och kulturellt specifik*

- *Att kunskap blir varaktig genom sociala processer*
- *Att kunskap och sociala handlingar går hand i hand*

(Angelöw & Jonsson, 2000, s 53)

Med det första antagandet menas att vi borde ifrågasätta vad vi ser istället för att oproblematiskt acceptera vår verklighet. Eftersom vi alla ser utifrån oss själva och därmed har en egen sanning, så kan vi inte ha den objektiva observationen av världen som den är. Det är lätt att vi tar för givet det vi lärt oss, exempelvis hur vi kategoriserar kvinnor och män. Varför har vi inte skapat benämningen korta och långa människor istället i vår verklighetsuppfattning? Vidare i det andra antagandet att människors sätt att förstå sin verklighet beror på vilken tidsperiod och kultur man lever i och inget sätt behöver vara bättre eller närmare sanningen än något annat. Det tredje antagandet säger att vi förstår vår värld inte genom objektiva observationer utan genom den sociala interaktion vi har med andra människor. Genom just vår vardag, våra sysslor, tankar, funderingar och de människor vi möter och samtalar med, förankras den verklighet vi skapar. Här gäller det att inte bli ”hemmablind” utan vara öppen för andras skapade verkligheter. Det sista antagandet säger att varje konstruktion ger oss möjlighet till olika handlingsalternativ, och att mötet mellan människors olika konstruktioner, eller verkligheter kan skapa olika slags vidare konsekvenser (Angelöw & Jonsson, 2000).

En röd tråd kan skönjas i de socialkonstruktionistiska punkterna ovan när det gäller attityder gentemot problematiska substansanvändare. Förgivettagna attityder florerar för den icke-reflekterande individen. Det verkar som att historien och kulturen har präglat oss svenskar till ett större accepterande av alkoholen och separerar den från andra substanser. Existerande attityder frodas och upprätthålls genom oss som subjekt som påverkas genom den interaktion vi har med varandra.

2.2 Stigma

Ordet *stigma* kommer ur grekiskan och var ursprungligen ett visuellt hjälpmedel för att påvisa avvikelser eller demoralisering hos individen. Vanligen brändes eller skars ett

tecken in i huden som visade omgivningen att den stigmatiserade var till exempel slav, kriminell eller sjuk. Kristendomen utökade innebörden av ordet stigma till att innefatta heliga betydelser. Avvikande kroppsliga tecken tolkades som budskap från gud. Idag har ordet stigma återfått sin ursprungliga betydelse och pekar i flertalet fall på individens olyckliga öde och dennes egenskaper i stället för de kroppsliga avvikelserna eller dess gudomlighet. Stigmat syftar därigenom till att misskreditera individen och varna omgivningen för avvikelser (Goffman, 1972).

Individen eller gruppen som är mål för attityderna är den som är stigmatiserad. Luoma, Twohig, Waltz & Hayes (2007) har undersökt vilka möjligheter den stigmatiserade har att freda sig från stigmat. De menar att stigmat kan upplevas på tre olika sätt.

- *Enacted stigma* innebär att individen blir utsatt för social diskriminering, till exempel svårigheter att bli anställd eller utfrysad från gemenskapen i sitt bostadsområde. I detta fall handlar det om sociala möten och det är svårt för den stigmatiserade att undkomma upplevelsen. Luoma et al. (2007) tillägger att det inte lönar sig att försöka dölja de stigmatiserande egenskaperna, så kallad *concealing*, eftersom det leder till en ökad känsla av stigmatisering. Det innebär att den stigmatiserade inte har en chans att undkomma stigmat.
- *Perceived stigma* handlar om vilka föreställningar den stigmatiserade har angående förekomst av stigmatiserande attityder och handlingar. Denna föreställning baseras huvudsakligen på upplevelser av uttryckta attityder hos omgivningen.
- *Self-stigma* innebär negativa tankar och känslor som utgörs av identifieringen med en stigmatiserad grupp.

Goffman (1972) beskriver tre skilda typer av stigman vilka har fysiskt, psykiskt eller socialt ursprung. Den första typen av stigma är *kroppsliga missbildningar* som till exempel acne eller en amputerad kroppsdel. Den andra typen av stigma är *svagheter i den*

personliga karaktären som till exempel rattonykterhet eller ekonomisk brottslighet. Den tredje typen av stigma är *tribala* (stambetingade) som till exempel ras, nation och religion. Goffman menar att dessa tre typer av stigmat har gemensamma sociologiska drag genom att de avviker från omgivningens förväntningar. Det innebär att omgivningen definieras som *normal* endast genom att den inte avviker från speciella förväntningar och att den specifikt avvikande egenskapen alltid utgör grunden för stigmat.

Goffman (1972) beskriver samhället utifrån att det består av flera olika kategorier av människor och egenskaper. Denna mänskliga tendens till kategorisering av människor och egenskaper har i grunden till syfte att förenkla vår orientering i sociala miljöer. Goffman menar att svaret på varför kategoriseringar uppstår står att finna i den sociala miljön och behovet av att skydda oss mot främmande och eventuellt hotfulla kategorier av människor. Goffman likställer innebörden av ordet kategori med begreppet *social identitet*. Med detta menas att individen kategoriseras efter sina personliga och sociala egenskaper, som tillsammans utgör individens sociala identitet. Individens sociala identitet skapar förväntningar hos omgivningen som ofta är förväntningar kring en stereotyp kategori av människor eller egenskaper och som i brist på objektivitet närmast liknar krav. Omgivningen tar i regel ingen hänsyn till de rättmätiga förväntningar som individen faktiskt kan uppfylla. På grund av denna problematik särskiljer Goffman den sociala identiteten i *virtuell*, eller skenbar, *social identitet* och *faktisk social identitet*. Med detta menas att en och samma individ kan tilldelas olika social identitet och olika egenskaper beroende av vem som identifierar individen. För en utomstående person tenderar kategoriseringen att ske på grundval av allmän stereotypi, medan en mer närstående person kategoriserar efter en mer nyanserad uppfattning. Goffman kallar detta för *en diskrepans mellan den virtuella och den faktiska identiteten* (s. 12). Det är denna diskrepans som orsakar våra omvärderingar av individen när vi lär känna hans faktiska identitet.

Goffman (1972) menar vidare att vi måste skilja på stigmatiserande egenskaper och dito relationer, eftersom en viss egenskap kan vara avvikande i en relation och samtidigt vara en önskvärd egenskap i en annan relation. Ett stigma kan beskrivas som en produkt av *en*

speciell relation mellan ett attribut och ett mönster (s. 13). Individens attribut prövas mot (*normala*) mönster hos omgivningen som kontrasterar och befäster attributet. Goffman menar att det är fullt möjligt att undanhålla en potentiellt stigmatiserande egenskap och därigenom undgå stigmatisering eftersom stigmat blir aktuellt först när egenskapen ska tillämpas. Luoma et al. (2007) har i sin forskning visat att droganvändare inte upplever sig som kategoriserade och stigmatiserade förrän de diagnostiserats. Detta bevisar att stigmat som gäller för kategorin droganvändare generellt inte berör den droganvändande individen förrän dennes kategoriska beteende uppvisas i relation till en annan person.

Luoma et al. och Goffman talar om en relation mellan den stigmatiserade personen och omgivningen. De pekar på att de stigmatiserande attityderna och tendensen att vilja utesluta den grupp som attityderna riktar sig emot ofta finns hos omgivningen. Personen som är föremål för attityderna har egentligen bara kvar att dölja sitt attribut för att lyckas undkomma stigmat. Samtidigt kan det bidra till ytterligare upplevelse av stigma. Det finns alltså ingen utväg för den stigmatiserade, så länge de stigmatiserade attityderna finns kvar hos omgivningen.

2.3 Attityder

Attityder hjälper oss att förstå världen runtomkring oss. De ger en grund för vår förståelse av oss själva och andra. Våra attityder hjälper oss också att veta vad som är accepterat och inte i samhället. Attityder syftar också till att uttrycka våra värderingar. Människan vill visa vem hon är samt vad hon tycker om sin omgivning för att befästa sin identitet. Inom den socialpsykologiska forskningen innehåller begreppet attityd tre komponenter. En *tanke- och kunskapskomponent* som handlar om de föreställningar vi har om ett speciellt objekt. En *känslokomponent* som avser de känslor som vi hyser mot objektet samt en *handlingskomponent* som avser vår benägenhet att handla på ett visst sätt i förhållande till objektet (Angelöw & Jonsson, 2006).

Som vi nämnde i inledningen berättar Goldberg (2005) om olika utgångspunkter, eller källor, till vart attityder kommer ifrån. Dessa källor behöver som sagt inte vara vetenskapligt bevisade utan bygger på vardagskunskap och samhällsvetenskap.

I narkotikadebatter framhävs ofta att drogkonsumenter inte förstår sitt eget bästa och måste vårdas. Bakomliggande antaganden är här att den som använder narkotika är (1) mindre vetande, (2) är kemiskt styrd och (3) saknar egen inre kontroll. Goldberg ifrågasätter detta och vänder på argumenten. Slutsatsen av detta blir att om drogkonsumenter har samma intelligens som folket i stort och är subjekt med tankar bakom sina handlingar och en medvetenhet inför dess konsekvenser, så skulle de istället bli samtalspartners, någon att kommunicera med istället för som nu, någon att kontrollera (Goldberg, 2005).

Antagandet om att droganvändare är lögnare förekommer ofta. Goldberg visar på två sätt att se på någon som ljuger. Det ena är helt enkelt att personen som ljuger är en lögnare och därmed ligger felet hos denne, eller det andra synsättet som säger att lögnare finns i mänskliga relationer där sanningen inte tål att höras och där ligger felet i relationen mellan de två inblandade. Goldberg menar att det första antagandet är det enklaste att använda sig av eftersom vi då slipper fråga oss själva vad det är som gör att dessa personer inte vill vara ärliga mot just oss. Självt använde Goldberg sig av det andra antagandet i en studie och fick efter en tid förtroliga berättelser av drogkonsumenterna som framhävde en mycket annorlunda bild än den vanligen accepterade bilden som ligger till grund för svensk narkotikapolitik, det vill säga prohibitionspolitik (Goldberg, 2005).

Ett annat antagande som Goldberg diskuterar handlar om orsak och verkan. Vissa debattörer drar slutsatser om att det är drogen som gör att konsumenten av den beter eller handlar på ett visst sätt istället för att se efter om dessa beteenden eller handlingar faktiskt fanns i konsumentens liv innan drogen kom in i bilden. Exempel på dessa kan vara dålig prestation i skolan, kriminalitet eller fördröjd social mognad (Goldberg, 2005).

Uppfattningen om att *allt icke-medicinskt bruk av narkotika är missbruk* (s.21) framförs ofta i Sverige (Goldberg, 2005). Goldberg poängterar dels att handlingens innebörd och syfte kan skilja sig åt, det vill säga att samma akt kan ha totalt olika syfte för olika individer, och dels talar han om begreppsglidningen mellan bruk och missbruk. Eftersom

allt bruk av illegala preparat är olagligt blir de direkt klassade som missbruk, även om både bruk och missbruk av dessa preparat är logiskt möjliga. Goldberg (2005) påpekar att det är nödvändigt att skilja mellan illegalt bruk och missbruk och att inte göra det är *lika onyanserat som att kalla allt bruk av alkohol för missbruk* (s. 21).

För att vidareutveckla svårigheterna när det gäller definitioner talar Goldberg om problematiska konsumenter och rekreativkonsumenter. Han menar att begreppet missbruk är värdeladdat och att det ibland används medvetet i avskräckningssyfte i Sverige. Ett exempel på detta är översättningen av ett EU-organs engelska skrifter där begreppet *problem drug users* till svenska översätts *problem-miss-brukare*. Goldberg har därför utvecklat sin syn på konsumenter och ser ett kontinuum där absolutister, för vilka droger helt saknar betydelse finns på ena änden och problematiska konsumenter, det vill säga de som har droger som högsta prioritet i livet på den andra änden. Någonstans mitt emellan finns rekreativkonsumenterna. För de sistnämnda finns antagandet att personer som använder droger rekreationellt har kontroll över sitt bruk och detta strider mot föreställningen som finns i Sverige, att droger sätter personens vilja ur spel (Goldberg, 2005).

Fortsättningsvis utvecklar Goldberg sitt resultat om stämplingsteori och avvikarkarriärer utifrån en studie han gjort på storkonsumenter av narkotika under en period på 4,5 år. Han framställer en stämplingsteoretisk modell i sin bok samt fördjupar sig i de fyra stadierna av modellen som är (1) föräldrars stämpling, som kan leda till en negativ självbild och också kallas primär avvikelse, (2) samhällelig stämpling, som är en följd av den primära avvikelsen, (3) sekundär avvikelse, som uppkommer då den samhälleliga stämplingen förstärker den negativa självbilden samt (4) avvikelsspiralen, där den stämplade personen kan hamna och känna sig tvungen till att nedvärdera sin självbild ytterligare tills denne kommer till någon form av nollpunkt. Denna modell avser dock endast problematiska konsumenter (Goldberg, 2005).

Goldbergs (2005) syfte med sitt arbete är att förstå beteenden som framträder sedan narkotikan startat biokemiska processer i kroppen och för att uppnå detta behövs kunskap

om samhällsliga processer och mänskliga relationer. Han ifrågasätter den rådande narkotikapolitiken och studerar sociala processer bland substansanvändare. Även om Goldbergs studie är betydande och citeras i flertalet litterära verk innebär det inte att resultaten kan generaliseras.

2.5 Teoridiskussion

Stigma och attityder är något vi tar upp och dessa begrepp flyter gärna ihop. Goffman talar om individens sociala identitet och hur den kan vara stigmatiserad. Goldberg talar i sin tur om attityder och varifrån de kommer. För att applicera dessa två teorier på vår studie om attityder gentemot substansanvändare, så tolkar vi och separerar begreppen på så vis att attityder är de antaganden som finns i vår sociala omgivning samt att stigmat är det som tillskrivs substansanvändaren. Stigmat kan vara en del av denna individs sociala identitet. Vidare vill vi genom teorin om sociala konstruktioner visa på hur dessa komplexa förhållanden skapas och upprätthålls.

3. Tidigare forskning

3.1 Forskning om attityder

Forskare och teoretiker inom sociologi är överens om att evidensbaserad kunskap kring substansanvändande/-are nyanserar och förändrar attityder hos allmänheten. Det finns dessutom ett samband mellan ökad kunskap hos allmänheten och minskad känsla av stigma hos substansanvändaren (Hübner, 2000 ; Goldberg, 2005 ; Tupper, 2008). Lena Hübners (2000) forskning visar att personer med gymnasium som högsta avslutade utbildning (<13 år) ofta tillskriver missbrukaren det fulla ansvaret för sin problematik, medan personer med högskoleutbildning (>13 år) tenderar att se missbrukarens problematik som ett resultat av händelser utom dennes kontroll. De senare håller i större utsträckning samhället ansvarigt för substansanvändarens problematik. Hübner menar vidare att de attityder som finns representerade hos personer med lägre utbildning oftare överensstämmer med allmänhetens attityder. Detta tolkar forskarna som att mer

nyanserad och beprövad kunskap är det främsta medlet för att minska stigmatiserande attityder och bristande kunskap ses som den främsta orsaken till stigmatiserade attityder (Hübner, 2000 ; Tupper, 2008).

I en longitudinell studie undersöktes huruvida läkarstudenters kunskaper, färdigheter och attityder om substanser och alkohol- eller droganvändare förändras under utbildningens gång (Cape, Hannah & Sellman, 2005). Undersökningarna utfördes under studenternas andra, fjärde och sjätte år på utbildningen. De fann resultat som pekar på att mer kunskap ligger till grund för en mer nyanserad attityd till substanser och alkohol- eller droganvändare. Under det sjätte året ansåg sig 94% av respondenterna vara skyldiga att i sitt arbete som läkare uppmärksamma om en patient visar sig vara problematisk alkohol- eller droganvändare. Det fanns de som invände mot detta påstående i studien, men även dessa tenderade att minska i antal under utbildningens gång. I de fall där respondenterna antas uppmärksamma problematiken och föreslå patienten behandling ansåg över 90% av fjärde- och sjätteårsstudenterna att patientens sociala kontext var av stor betydelse för behandlingens utgång. Här tangeras Hübners (2000) forskning som visade att personer med högskoleutbildning tenderar att förklara alkohol- och drogrelaterad problematik som utom individens kontroll. Samtidigt minskade andelen respondenter som ansåg sig kapabla att hjälpa patienten ur sitt alkohol- eller droganvändande. Från en femtedel av respondenterna till hälften av dem utvecklade under utbildningens gång en mer negativ attityd till möjligheten att hjälpa patienten. Något förvirrande ansåg 79% av sistaårsstudenterna att de vunnit tillräcklig kunskap om alkohol- eller droganvändande under sin utbildning och var redo att möta dessa patienter (Cape et al., 2005).

3.2 Forskning om definitioner

En annan faktor som framhålls som problematisk i tidigare forskning är de multipla definitioner av missbruk och missbrukare som existerar. I *Drogutvecklingen i Sverige 2008* (CAN, Siri Nyström) påpekar forskarna att svårigheter att definiera substansrelaterade beteenden bidrar till att allmänheten okritiskt fortsätter att förlita sig

på ensidiga definitioner. Om allmänhetens attityder är ensidiga och ligger till grund för stigmat betyder det att även stigmat är ensidigt. Forskarna framhåller den juridiska definitionen av missbruk (*all icke läkarförskrivna användning av preparat som finns med i narkotikaförordningen är missbruk i laglig mening* (CAN, s. 203)) som problematisk. Den inkluderar personer som vid något enstaka tillfälle använt ett narkotikaklassat preparat utan en läkares ordination som missbrukare, samtidigt som den exkluderar alla möjligheter för problematiskt alkoholkonsumtion att vara ett missbruk. Forskarna menar att denna definition bidrar till de stora attitydskillnaderna gällande narkotika och alkohol, trots att de är vårdproblem av samma dignitet (CAN, 2009 : Room, 2005).

3.3 Forskning om stigma

Room (2005) har visat att alkohol- eller droganvändare samt hemlösa personer ger det sämsta omdömet till sjukvården. Han kopplar detta till de stigmatiserande attityder som användaren tror att vårdgivaren har. Samma forskare har påvisat att allmänheten i USA anser att alkohol- eller droganvändare bör bli lägre prioriterade inom sjukvården på grund av att deras tillstånd är självförvällat, vilket kan utgöra en grund för alkohol- eller droganvändarens föreställningar om stigmatiserande attityder.

Room (2005) har visat att stigmat kring alkohol- eller droganvändande är stort. Bland ett stort urval stigmatiserade grupper är droganvändare den mest stigmatiserade gruppen och alkoholanvändare är den fjärde mest stigmatiserade gruppen. Det innebär att allmänheten hyser de mest stigmatiserande attityderna gentemot droganvändare. Luoma et al. (2007) skriver att det till och med finns stigmatiserande attityder mot injektionsmissbrukare hos andra missbrukare och drogdistributörer (langare). Room (2005) visar också att brottslighet är mer stigmatiserande än sjukdom, vilket innebär att droganvändare ses uteslutande som brottslingar.

4. Metod

4.1 Förförståelse

Vi har personliga och arbetsrelaterade erfarenheter av substanser och substansanvändande. Genom livet har vi märkt att lagliga och olagliga substanser florerar i vår direkta närhet, oavsett om vi är medvetna om det eller inte. Detsamma gäller för attityder kring detta ämne. Vi är medvetna om vår subjektivitet och har gjort vad vi kan för att ställa oss utanför den i arbetet med vår uppsats. Detta har vi gjort genom att vi har haft ett konstruktivt kritiskt förhållningssätt gentemot varandras subjektivitet.

4.2 Urval

Vi har valt att göra telefonintervjuer med socionomstudenter i det senare skedet av deras utbildning. Då vi upptäckte att denna grupp var svår att rekrytera per e-post vid vårt eget universitet så kontaktade vi per telefon bekanta socionomstudenter vid Sveriges olika universitet och högskolor och bad dem att vidare höra med deras medstudenter huruvida de kunde tänka sig att ställa upp i vår studie. Genom denna metod som kallas *snowball sampling* (Gilbert, 2003) fick vi ihop våra respondenter. Vi är dock medvetna om att denna metod kan försvåra möjligheten att få fatt i ett genomsnitt av socionomstudenter eftersom metoden bygger på att bekanta kontaktar vidare sina bekanta. För att motverka detta problem kontaktade vi studenter vid flera olika universitet. Antal medverkande uppkom till åtta personer som är studerande vid Lunds Universitet, Örebro Universitet och Malmö Högskola. Dessa var två män och sex kvinnor, alla mellan 24 och 30 år.

4.3 Intervjumetod

Vår undersökning bygger på telefonintervjuer. Vi har valt att använda en intervjuguide (bilaga 2). Vi gör en semistrukturerad undersökning och använder oss av teman. Det innebär att vi har formulerat ett antal centrala övergripande frågeställningar som vi ställde till respondenterna och hade möjlighet att utveckla med följdfrågor. Undersökningens natur är kvalitativ. Det innebär att vi riktade vårt intresse mot respondenten och lät denne

svara utförligt på de teman och frågor som återfinns i vår intervjuguide. Den semistrukturerade kvalitativa intervjun är flexibel. Samtidigt som respondenten tillåts fördjupa sig i sina svar är det viktigt att vi tänker på att uppfatta och förstå frågor och skeenden som dyker upp under intervjun (Bryman, 2001).

Enligt Bryman (2002) är det avgörande att frågorna möjliggör för forskaren att få en tydlig bild över respondentens verklighet. Vi har valt kvalitativ semistrukturerad intervju som metod därför att respondenten ges möjlighet att svara utförligt med egna ord.

4.4 Genomförande av intervjuer

Vi började med att kontakta bekanta socionomstudenter vid de olika högskolorna runt om i Sverige genom telefon. Redan då informerade vi om att vi sökte respondenter till vår undersökning om socionomstudenters attityder till problematiska substansanvändare/missbrukare. Vi informerade även om att intervjun skulle ta högst 20 minuter. Detta kom vi fram till genom att göra en provintervju. Allt eftersom svaren kom in ringde vi upp respondenterna och dels bokade tid, dels bad om e-postadresser dit vi innan intervjun skickade ett utförligt informationsbrev (bilaga 1). Där berättade vi mer om syftet med studien, genomförandet av intervjun samt vilka teman som tas upp i intervjun.

Vi ringde sedan våra deltagare vid avtalad tid och genomförde telefonintervjuerna. Vidare spelade vi in intervjuerna med bandspelare för att möjliggöra nästa steg i processen, nämligen transkriptionen av bandinspelningen. Vi gjorde transkriptionerna gemensamt så att vi kunde diskutera relevans under transkriptionens gång.

4.5 Analys av transkription

Transkriptionen analyserade utifrån *meningstolkning* av texten. Meningstolkning innebär att texten inledningsvis struktureras och organiseras. Detta gjordes genom att vi delade in texterna i våra teman definitioner, attityder och kunskap. Därefter går metoden utöver

struktureringen och de berättade historierna. Vidare tolkade vi den strukturerade texten och tilldelade den en mening. Denna metod medför en inneboende fara då spekulativa tolkningar kan vara subjektiva (Kvale, 1997).

4.6 Validitet och reliabilitet

Vi förstår vikten av att använda adekvat teori för att lyckas besvara vår frågeställning. Genom att konsekvent granska och kritisera våra vetenskapliga teoretiska källor gör vi allt vi kan för att ge så stor *validitet* som möjligt till vår undersökning. Vi är medvetna om det subjektivas betydelse och vi gör vårt bästa för att motverka vår personliga subjektiva influens i våra tolkningar. Kvale (1997) höjer dock ett varningens finger och menar att en för hög medvetenhet om subjektivitetens betydelse, det vill säga *reliabilitet*, kan kväva kreativiteten och vägen mot föränderlighet. Särskilt i intervjun, vid utskriften av intervjun samt vid analysen av utskriften är det viktigt att vi kontinuerligt utför validitets- och reliabilitetskontroller. Detta gjorde vi genom att vi hade en öppen, löpande dialog om de väsentliga frågor som uppkom.

4.7 Etiska överväganden

Vi har följt de etiska principer som gäller för forskning inom områdena humaniora och samhällsvetenskap. Dessa principer är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet, 2009).

Informationskravet uppfyllde vi genom att kontakta våra respondenter och informera om syftet med intervjun samt under vilka villkor vi ämnade genomföra dessa. Vi skickade även intervjuguidens teman innan genomförandet för att delge respondenterna ramarna för vårt intresseområde. Vidare informerade vi om frivilligheten att delta samt rätten att avbryta deltagandet när som helst under processen. Vi informerade också om anonymiteten, det vill säga att respondenterna inte nämns vid namn i arbetet samt att bandinspelningarna inte kommer att höras av någon annan än författarna. Däremot

kommer valda citat ut transkriptionen att finnas att ta del av i vårt arbete, som senare kommer att publiceras.

Samtyckeskravet anser vi uppfylldes när respondenterna accepterade att delta efter att dessa har informerats om frivillighet och rätten att avbryta sin medverkan.

Konfidentialitetskravet uppfylldes genom det faktum att vi behandlat vårt material med största försiktighet så att obehöriga inte får ta del av den. Vi kommer att radera bandinspelningarna så snart uppsatsen är godkänd för att förhindra spridning av personliga uppgifter.

Nyttjandekravet infriades då vårt insamlade material endast användes till vetenskapligt forskningsändamål och kommer alltså inte att användas eller lånas ut till någon annan form av bruk.

5. Resultat och analys

5.1 Beskrivning av respondenterna

Vi intervjuade åtta socionomstudenter från Lunds samt Örebro Universitet och även Malmö Högskola genom telefonintervjuer. Genom demografiska frågor i början av vår intervju fick vi grundläggande fakta om våra respondenter (Hofsten, 1982). Av dessa var två män och sex kvinnor. Samtliga respondenter var mellan 24 och 30 år gamla. Majoriteten svarade nej på frågan om förförståelse. Den förförståelse som det dock berättades om i denna intervjugrupp består i att vissa respondenter varit i kontakt med användande eller missbruk av substanser i sin personliga närhet, en del har även varit i kontakt och arbetat med missbrukare genom sin praktikplats och någon har skrivit en B-uppsats om missbruk.

5.2 Definitionsproblematiken

Våra respondenter definierar begreppen missbruk och missbrukare på följande sätt:

En person som är beroende av beroendeframkallande preparat. Samtidigt behöver det få sociala konsekvenser eller, alltså, att man inte klarar arbete, att det går ut över familjen och sådana saker, eller att man förstör sitt liv. Man klarar inte av att bidra i samhället. Missbrukare är då en person som är beroende, eller som har ett missbruk.

Respondentens definition av missbruk/missbrukare har stora likheter med DSM-IV (2000) som nämner misslyckanden i relationer och arbete samt 4§ punkt 3b i LVM (1988:870) fall när respondenten talar om att personen förstör sitt liv. Respondenten använder ordet beroende och beskriver samtidigt kriterier för missbruk som de beskrivs i DSM-IV. Respondenten har kunskap om både lagliga och medicinska kriterier, men blandar samman dessa i sin definition. Nästa respondent har en mer snäv definition.

Nå'n som har ett... som är beroende. Som inte kan ta sig ur, eller vill, kanske.

Respondenten talar om endast beroende samt ifrågasätter huruvida att avsluta ett missbruk handlar om individens egen vilja eller förmåga.

Gemensamt för flera respondenter är att de definierar missbrukare som någon som har tappat kontrollen över sitt handlande för det missbruket avser. En respondent var noggrann med att tillägga att denne även avser andra former av missbruk med sin definition.

Så bör jag ju tillägga att jag tar ju in även socialt missbruk, alltså spelmissbruk, sexmissbruk, shoppingmissbruk. Och egentligen så kan jag tycka att det känns lite konstigt att jag har en definition som är missbrukare och en definition som är alkoholist, och att man inte kan i alla fall i vardagstal räkna in alkoholisten i missbruket utan att man gör en särskiljning där.

Respondenten kritiserar sig själv eftersom denne skiljer på alkoholist och missbrukare. Vi tolkar respondentens definition som direkt kopplad till lagens åtskillnad mellan alkohol

och narkotika. Respondenten är medveten om sin begreppsglidning mellan illegalt bruk och missbruk.

Det handlar nog om livsstil också på nå't sätt, hur den personens liv ser ut i övrigt, att om en person är högfungerande får den nog lättare att inte definieras som missbrukare och då kan den personen ändå använda substanser vissa tillfällen i sitt liv. Det är skillnad om det är en person som har kontakt med socialtjänsten, eller alla andra så'na saker. Det finns säkert jättemycket folk som har ett missbruk men ingen kommer att upptäcka det. Vissa personer blir mer 'granskade' än andra. Jag känner att jag inte ger några klara svar, men det är för att jag tycker det är svårt.

Vi ser en koppling till Goldbergs (2005) definition av rekreativkonsumenter, vilket innebär att substansen inte behöver ha en betydande roll i individens livsstil eftersom individen är högfungerande i övrigt. Eftersom individen är högfungerande kommer denne inte i kontakt med myndigheter och slipper därmed bli stämplad som missbrukare. Vi tolkar det som att respondenten menar att när individen har kontakt med socialtjänsten blir denne lättare klassad som missbrukare och därmed stigmatiserad.

En respondent uttrycker sitt ogillande av ordet missbrukare.

Missbrukare blir så stigmatiserande på nå't sätt. Det är skillnad att vara en person som innehar ett missbruk eller att vara missbrukare. Missbruk är när man är beredd att offra mer än det ger. När man inte kan kontrollera det längre utan det gått över gränsen när man liksom är beredd att förstöra relationer, arbeten, så'na saker, att den drogen går framför, liksom, då tycker jag att det är tydligt att det är ett missbruk. Jag vill helst inte använda ordet missbrukare över huvudtaget, jag tycker det är ett ganska hemskt ord.

Det är svårt att urskilja några tydliga kopplingar till lagtext eller medicinska kriterier, även om det kan skönjas i bakgrunden. Vi tolkar respondentens definition som humanistisk. Respondenten talar om missbruk som något som har största prioritet och detta är enligt Goldbergs (2005) teori likställd med problematisk konsumtion.

Vidare bad vi respondenterna berätta hur de tänker kring de olika definitionerna som finns i samhället.

Jag tänker att det finns en viss begreppsförvirring. Alltså att olika människor menar olika saker med samma begrepp.

Flera respondenter berör definitionsproblematiken och kopplar detta till stigma.

- Jag tänker att de är lite luddiga, och inte så tydligt definierade /.../. Jag tänker att missbruk är ett ord som många använder sig av utan att kanske definiera det på ett riktigt sätt. Som missbruk är ju också ett ord som är väldigt negativt laddat.

- /.../ Det är intressant hur man överhuvudtaget definierar, för det blir, för dem som blir definierade så är det ju väldigt betydande, liksom. Och det kan man se problem i.

I begreppet missbruk finns flera lagliga meningar, flera medicinska kriterier och dessutom många olika individuella attityder som uppkommit på varierande sätt. Respondenterna är medvetna om svårigheten att definiera en person med missbrukproblematik. Begreppet missbruk har idag så många innebörder att individen hellre väljer sin egen sanning framför att utmana det förgivettagna och söka ny kunskap genom sociala interaktioner.

Mm, jag tycker att, alltså själv så tycker jag väl egentligen kanske att (begreppet) missbrukare inte är jättebra heller utan att man kanske borde prata om en människa som missbrukar istället för att liksom pålägga den en hel identitet som helt plötsligt är en missbrukare, så att jag skulle hellre, om jag inte var slarvig när jag pratar, säga en människa som missbrukar istället för en missbrukare /.../.

Här ser respondenten faran i att använda begreppet missbrukare. Vi ser en koppling till Goldbergs (2005) teori om avvikarkarriärer. Om individen har en negativ självbild redan från föräldrelationen finns det en tendens hos individen att söka negativa attribut att identifiera sig med. Det ligger vidare en fara i att när samhället uttrycker det negativt laddade ordet missbrukare, det vill säga sekundär stämpling, är det lätt att individen tar det negativa i ordet till sig och genom det bekräftar och förstärker sin redan negativa självbild. Detta styrks även av teorin om självstigma.

Det är väl på ett sätt bra att det finns olika definitioner för det håller nå'n slags diskussion vid liv och det innebär också att folk reflekterar över och att det är nå'nting som inte är statistiskt fastlåst. Jag tycker inte att det finns nå'n tydlig linje för exakt när det liksom är, det här är ett missbruk och det här är inte ett missbruk, det är hela tiden en glidande skala som man på något sätt får vara medveten om och till exempel inte så lätt att placera in nå'n att, det här är ett missbruk pang bom, utan att det är faktiskt en poäng att det finns olika typer av definitioner, på ett sätt, även om det riskerar att bli begreppsglidning.

Denna respondent ser det positiva i att det finns flera definitioner. Vi ser en likhet mellan respondentens beskrivning och Goldbergs (2005) kontinuum för absolutister samt rekreationella och problematiska konsumenter.

Vi frågade respondenterna hur de definierar vårt begrepp substansanvändning/-användare.

- Jag tänker att substansanvändare, det är ju de människor som använder droger av olika slag, och det gör ju faktiskt majoriteten av människor, om man definierar alkohol som en drog.
- Det kan vara vitt skilda saker, det kan ju vara från läkemedel till sån't som klassas som droger till vitaminer, sån't som är lagligt, alkohol.

Här ovan ser vi att respondenterna likställer alkohol- och narkotikaanvändning.

- Det finns en gräns att det går över till ett missbruk. Och det finns väl folk som använder och använder substanser men kanske aldrig kommer komma in i den fasen att det blir ett missbruk. Det är jätteluddiga gränser, det är jättesvårt. Jag vet inte, jo, men jag tycker nog att det är en skillnad på det, men jag kan inte definiera en skillnad.
- Allting går att missbruka. Substanser kan man använda i liten utsträckning, stor utsträckning, olika människor tar olika mycket och bara för att man tar en substans så skulle jag inte säga att det är ett missbruk. Men det är klart att det går att missbruka substanser. Det är vad missbrukare gör.

Här ser vi att respondenten kan lägga den lagliga meningen åt sidan och istället fokusera på användandet och missbruket av substanser, oavsett vilka de är. När den lagliga

aspekten försvinner och substanserna likställs kvarstår de luddiga gränserna mellan vad som är bruk respektive missbruk.

5.3 Attityderna

Vi bad respondenterna berätta hur de uppfattar att en missbrukare är.

- Det finns ingenting som heter så. En missbrukare kan vara alltifrån den där alkisen du ser ringla runt på gatan till högsta direktören som missbrukar sömnpiller till tonårsgrabben som spelar på tok för mycket tevespel. Det finns ingenting som heter den specifika missbrukaren.

- Det har jag inget svar på, det beror ju på vilken människa man pratar om.

- Alltså, jag har väl inte en så'n enhetlig bild av en missbrukare, det är så otroligt olika, från fall till fall och individ till individ. Det är inte så att jag tänker en missbrukare är farbrorn som sitter på parkbänken året runt och hankar sig fram sådär. Jag försöker ha ett öppet sinne helt enkelt. Att erkänna möjligheten att en missbrukare kan finnas var som helst, hos vem som helst, under olika omständigheter, att det liksom inte låter sägas vem det är, definieras, finnas en gemensam nämnare Mer än att det innebär problem för den personen. Det är som att personen vet att det är ett problem men han gör det ändå.

Respondenterna har en öppen attityd och menar att man ska se till den unika individen och just dennes problem. En respondent påpekar att den missbrukande personen ska vara medveten om sitt problem.

- Han är beroende av nå'nting som leder till att han får sociala konsekvenser. Det är en ständig jakt på det han behöver. En del beroenden kan ju vara skamfullt så det kan ju påverka vissa personer så att de försöker dölja det. Han är på vakt mot andra människor och att man kanske blir tvungen att manipulera. Det är relaterat till att man är beroende.

- Avtrubbad, dom är... /.../. De ljuger, manipulerar, jag tänker så, så här generellt liksom. Försöker dölja sitt missbruk och tar till många olika medel för det.

Respondenterna talar om känslor av skam och vi tolkar det som ett erkännande av stigmat. Vidare tolkar vi lögnen som ett resultat av individens försök att undvika stigmat. Respondenterna bekräftar attityder som går ut på antagandet att missbrukare är lögnare. När det gäller lögnen vill vi koppla till Goldbergs (2005) två olika sätt att se på personer som ljugar. Vi ser att respondenten dels tillskriver relationen till andra människor ansvaret och dels beroendet. I relation till andra kan en brist uppstå som tvingar individen att ljuga för att sanningen inte tål att höras. När respondenten säger att lögnen är relaterade till beroendet tolkar vi det som att ansvaret läggs på individen.

En av respondenterna utgår ifrån demografiska föreställningar för att beskriva en missbrukare.

Jag tänker att om man är missbrukare så är man i medelåldern ungefär. Man kan vara både kvinna och man. Alltså, först tänker jag nog på nå'n som inte har det så bra, som kanske är arbetslös eller utanför socialt överhuvudtaget, men se'n så kommer nästa tanke som säger mej att det inte alls behöver vara så utan att det faktiskt finns många som lever med sitt missbruk som har jobb och fixar sociala situationer bra. Men det första är min första tanke.

Vi undrade även huruvida respondenternas attityd skiljer sig mellan personer som använder olika sorters substanser.

Jag tycker mer synd om folk som håller på med tyngre droger än folk som är beroende av cigaretter.

Andra respondenter utvecklar denna syn.

- Ja, det gör det ju, absolut. Om man pratar inte bara om narkotika utan om alkohol också så är det klart att man ser helt annorlunda på alkohol för att vi lever i en alkoholfokuserad kultur där det är ganska socialt accepterat att dricka väldigt mycket alkohol medans andra droger inte är på det sättet en del av vår kultur. Och se'n är det väl också så att det finns väl en så'n hierarki bland drogerna, /.../ alltså droger gör ju klassresor.

- Jag tror att min förförståelse ser olika ut och att jag är kulturellt präglad så att jag tänker annorlunda på nå'n som tar heroin jämfört med nå'n som är alkoholist. Även

om jag inte skulle vilja det så gör jag det i alla fall. Jag kanske tänker att någon som tar heroin... ja, fan, jag tänker jätteklassiskt, att den är kanske... värre ute, helt enkelt. Det beror ju såklart på om det är en alkoholist som har druckit, så kan den vara väldigt farligt ute också men... Ja, ganska så stereotyp, efter nå'n slags trappa, tror jag nog ändå att jag tänker.

- Ja, om man tänker, heroin låter ju värre än marijuana liksom. Men, ja, det är väl så. Och vi är vana vid en hög alkoholkonsumtion det här landet så, där har man en ganska hög tröskel, medan heroin tycker man då att det nästan från början att det är... tungt. Se'n så är det inte nå'n skillnad i min syn mot människorna, utan... det är ju skillnad i min egen attityd mot substanserna så att säga. Se'n säger det inte så mycket om problematiken som den personen anser sig ha eller, utan det är bara själva drogen då vad jag tycker är... jag har väl en så'n där stege då, inombords.

Respondenterna talar om hur accepterad alkohol är i Sverige. Det kopplar vi till alkoholens kulturella historia, medan andra droger inte har en lika lång historia och blir därför direkt oaccepterade. Respondenterna talar om en hierarki, stege, trappa eller tröskel när det gäller substanser. Alkohol verkar vara mest accepterat och heroin uppges som det mest avskräckande exemplet. En respondent påpekar sin syn och ifrågasätter den, som även Goffman (1972) talar om som en stereotyp attityd. I det sista citatet ovan säger respondenten att det inte finns någon skillnad i dennes syn på människorna, utan snarare på substanserna. Det är dock något som följande respondent tar avstånd ifrån.

Jag skulle inte säga att det är substanser som är bättre eller sämre eller finare eller värre än andra, utan det handlar ju om människan, till syvens och sist.

Respondenten ser direkt till människan utan att bry sig om vilken substans individen har problem med.

Eftersom respondenterna är socionomstudenter ville vi ta reda på huruvida deras svar skulle skilja sig utifrån dem som personer samt dem som yrkesverksamma inom området.

Det finns attityder som säger att missbrukaren får skylla sig själv och det är ingen attityd som jag tycker är riktigt snäll. Jag vill också säga att det är något som prioriteras väldigt lite inom sjukvården och samt i övrigt när det gäller resurser.

Vi kopplar detta citat till tidigare forskning (Room, 2005) om missbrukarens egna förväntningar på sjukvården samt allmänhetens attityd att missbrukare ska bli lägre prioriterade inom sjukvården.

- Jag måste anpassa mig till den verklighet jag jobbar i.

- Idealt sett ska det inte vara så men jag tror att det kan vara det. Att man har en annan roll, liksom. Rent idealt så vill jag att mina värderingar och mina åsikter ska vara samma sak, privatperson som socialarbetare.

Respondenterna talar om anpassning till arbetsplatsen och det tolkar vi som de attityder, regler, teoretiska utgångspunkter och lagar som råder där. Den senare responenten önskar dock att det inte vore så gällande attityder.

Inte i bedömandet av människan då, hoppas jag ju. Men jag har ju lagen att följa då, om jag skulle jobba med LVM och så där, och det är klart, då blir det lite annat. Jag har jobbat till exempel som ekonomisk biståndshandläggare och då hade jag just en så'n, missbruksgruppen kallade dom det, /.../ då ljög ju missbrukarna extremt mycket för mig för att få pengar i förtid, men jag känner inte att det påverkar min syn på dom som människor för hade jag varit i deras situation hade jag ju också ljugit, man har ju abstinens och då måste man ju få tag på det, men jag anser ju också att dom då är missbrukare för det här är ju nå't som de inte styr över längre utan man måste ju få tag på det dom behöver och se'n då om de ska ljuga varenda månad om att deras bror har dött, och sen att deras syster har dött, och att de behöver pengar till olika saker, det är ju nå't som kommer med där. Och det har inte med deras person att göra utan det har ju med situationen och det skulle vem som helst gjort som kände suget, eller ja, kände det fysiskt. Så det är inte att man dömer dom för det, men det är väl som en, vad ska man säga, ett bihang på, missbruket.

I detta fall verkar lagen återigen vara något som bidrar till att forma respondentens attityd i yrkesrollen. Det finns exempel på en rädsla för att uttrycka i sin yrkesroll vad denne tycker privat.

Framförallt tänker jag att jag tänker nog kanske lite att man som socionom måste tänka på ett visst sätt eller säga vissa saker angående missbruk eller känna vissa saker angående missbruk som jag inte kanske känner att jag måste som privatperson, /.../ även om jag som privatperson kanske tycker att en som har rökt på en eller två, tre gånger inte direkt är en missbrukare eller är i riskzonen för missbruk så kanske

jag inte skulle, säga det liksom, i ett personalrum på ett behandlingshem, spontant, sådär. Jag skulle inte säga det i min yrkesroll. Men det är vad jag tycker.

I detta citat visas exempel på något som kan kopplas till Goldbergs (200) teori om begreppsglidning. Som privatperson tycker respondenten att dennes exempel om substansanvändande inte kan likställas med missbruk, utan blir istället illegalt bruk. Vi tolkar det som att eftersom begreppet inte är vedertaget kan respondenten inte uttrycka sig och väljer att i sin yrkesroll vara tyst. Vi tror att det även kan handla om en rädsla för kollegornas respons på den enskildes moral.

5.4 Kunskapen

5.4.1 Källor

För att kunna identifiera respondenternas källor till kunskap bad vi dem själva berätta vad det är som bidragit till deras attityder. Vi fann att det anges många olika källor. Följande citat är representativt för de flesta svar.

- Människor man träffat, böcker man läst, dokumentärer man har sett, allting man varit med om fram till nu. /.../ Varit på studiebesök på något behandlingshem, man har träffat och pratat med folk som använder narkotika eller har alkoholproblem. Man har sett narkotika användas på fester. Lite så 'nt.

- Jag tror att media har påverkat på olika sätt. Sedan har ju säkert ens uppväxt och ens föräldrars egen attityd och inställning påverkat en mycket. När det gäller människovärde generellt helt enkelt.

Media är ett återkommande svar och de är överens om att den kunskap som media förmedlar har påverkat deras attityder. En respondent är medvetet kritisk till den källan. En annan respondent påpekar påverkan av samhället i stort och dess syn och hur den förändras över tid. Detta påvisar även nästa citat.

Dels har jag nå'n slags bakgrund i att vara född på 80-talet och skolad under 90-talet där det var fruktansvärt mycket antidrogkampanjer och uppväxt i ett samhälle där det var helt fel. Det var väldigt sällsynt det här liksom att man pratade om det, att man,

det fanns liksom inget snack om alkoholism eller missbruk på nå't sätt, eller droger och sådär.

De betraktar sin attityd som resultatet av sin socialisation. Respondenten talar om tystnad och antidrogkampanjer, att det var "helt fel". Enligt socialkonstruktivismen har vi en tendens att ta budskap för givet istället för att kritiskt granska dem. Även Goldberg (2005) instämmer i detta. Den brist på sociala interaktioner som respondenten beskriver leder, enligt socialkonstruktivismen, till att vi får svårt att förstå vår värld och detta i sin tur upprätthåller onyanserade attityder. Vidare tolkar vi tystnaden som en rädsla för det okända. Detta anser vi resulterar i den förgivettagna attityden som i sin tur fråntar individen motivationen att söka ny kunskap.

5.4.2 Utbildning

Något som vi fann intressant var att sex av åtta respondenter var överens om att de *inte* förvärvat sina uppfattningar från utbildningen.

Det är väldigt mycket för lite kunskap på min utbildning om just missbruk.

De har många förslag om vad som bör tillföras i utbildningen så att de får en möjlighet att införskaffa tillräckligt med kunskap som i sin tur kan leda till en mer nyanserad attityd. Ett av förslagen handlade om brukarinflytande.

- Jag tror ganska mycket på brukarinflytande och att det måste komma in redan på utbildningen. /.../ Det är väldigt viktigt. Jag tror också på ett brukarinflytande för att visst, det är jätteviktigt med forskning, /.../ så är det ändå dom som har erfarenhet och dom som har nå'nting att säga vad det innebär och hur den situationen är möjlig att förändra. Så jag tror att det är jätteviktigt att också från forskarhåll vara öppen för det, att det finns väldigt mycket kunskap där.

- Om man ser utbildningsmässigt så tycker jag att det generellt gäller att det känns som att de som ska vara klienter är ganska långt bort från ifrån undervisningen, deras röster hörs inte. Det är inte riktigt verkliga människor och det är jätteeoroväckande att det finns en så'n distans.

De respondenter som i sin praktik varit i direktkontakt med substansanvändare var överens om att de har fått mycket ny kunskap som i förlängningen förändrat deras attityder. Andra förslag från respondenterna handlade om utökad antal föreläsningar om människosyn, bemötande och forskning.

Ja och nej, alltså, de har varit ganska bra på att nyansera bilden av missbrukare och missbruk och lyfta fram att det inte är så enkelt alla gånger, och att det är gråskalor helt enkelt som man befinner sig på.

Resterande två respondenter uttryckte en tillfredsställelse angående sin utbildning och kunskap de inhämtat därigenom.

6. Slutsats och diskussion

Respondenterna bekräftar att det finns många olika definitioner som det beskrivs i teori och forskning. De definitioner vi ser att de använder sig av är de från DSM-IV och lagarna. Respondenterna tycks vara inkonsekventa när det gäller alkohol respektive narkotika och därför blir gränserna mellan bruk och missbruk otydliga. Allt detta blandas samman och leder till att definitionerna mynnar ut i individuella tolkningar.

Vi funderar på om dessa olika och individuella tolkningar är till nack- eller fördel för hur attityder skapas. Det är viktigt att definitionen bygger på kunskap eftersom kunskap verkar vara den enda vägen mot rättvist nyanserade attityder och i förlängningen ett mindre stigma. Vi ser att det finns kunskap om definitioner, men att de saknar sammanhållning. De skiljer sig åt och det blir en förvirring i flera av respondenternas svar. Vi drar slutsatsen att det bör uppmärksammas för vidare utveckling så att det blir enklare att navigera i definitionerna av missbruk.

Vi kan inte undgå att tala om rekreativkonsumtion när det gäller både alkohol och narkotika. Redan under arbetets gång har vi blivit ifrågasatta om vi vill försvara rekreativkonsumtion av narkotika. Svaret är nej, vårt syfte är snarare att peka på att rekreativkonsumtion existerar. Våra resultat visar att det finns ett behov av ett sådant begrepp eftersom respondenterna återkommande hamnar i gråzonen mellan bruk och

missbruk och de har svårt för att uttrycka det i ord. Vi menar att ett accepterande av att det existerar en sådan typ av användande är nödvändigt som ett steg i processen mot en mer rättvis och nyanserad bedömning av personers unika problematik. Ett exempel på detta kan vara att i bedömningen se vad som är bruk, illegalt bruk, rekreationskonsumtion eller missbruk och på så vis lättare kunna utesluta gråzonen i en bedömning av problematiken.

Vi undrar om de attityder som finns i respondenternas omgivning påverkar deras svar. Vi ser ett problem i att alkoholen har sin historiskt och kulturellt starka acceptans och försvårar därför möjligheten för respondenterna att navigera bland de många olika definitionerna. Vi är också kritiska till hur källor visar på att narkotikapolitiken syftar till att visa på oacceptans och skapa ett marginaliserat beteende. Det ser vi som bidragande till stigmat som målgruppen får lida för.

Det finns två huvudspår gällande vilka attityder som uttrycks i respondenternas svar. De har i flera fall stereotypa och förgivettagna attityder, samtidigt som de förebrår sig själva i medvetenhet om detta. Andra respondenter har luckrat upp alla föreställningar om hur en missbrukare är och ser återigen till den unika personen och dennes problematik.

Det förekommer uttryck för attityder i vårt resultat som säger att lagliga substanser är mindre stigmatiserade än olagliga. Även bland olagliga substanser verkar det finnas en hierarki som påverkar respondentens attityd till substansanvändaren. Vi drar slutsatsen att lagen, kulturen och politiken har en bidragande del i respondenternas svar. Återigen funderar vi på huruvida alkohol- och narkotikapolitiken skiljer sig åt. Vi inser att det inte huvudsakligen handlar om en skala av farlighet (även om det visst kan diskuteras, men de är enligt oss ett alldeles för komplext ämne att ge några svar på i denna uppsats), utan snarare om historiska aspekter. Alkoholen blev en inkomstkälla för staten och samtidigt var den så historiskt och kulturellt förankrad att den vid en folkomröstning förblev laglig och accepterad. När andra substanser senare kom in på marknaden var de okända och därmed direkt föremål för nolltolerans. Här skiljer sig politiken genom insatser att hantera alkoholens konsekvenser genom diverse insatser i kontrast till alla insatser i syfte

att förbjuda narkotikan. Vi tycker att detta är viktig kunskap som kan förändra attityder och minska stigmat. Samtidigt som lagen speglas i respondenternas definitioner av och attityder till missbrukare är respondenterna noggranna med att betona att lagens mening följer med yrkesrollen, snarare än med deras personliga åsikter. När vi talar om substansanvändare görs dock ingen koppling till lagen. Det verkar som att begreppet substansanvändare ger respondenterna större möjligheter att förhålla sig till fenomenet och skapa attityder. Detta ser vi som mycket positivt.

Vi uppfattar det som problematiskt att respondenterna upplever att det inte finns utrymme i yrkesrollen för personliga åsikter. En respondent upplever ett tvång att tänka, tala och känna på ett bestämt sätt som inte överensstämmer med personliga värderingar. Vi funderar kring varför detta utrymme inte finns. Det har vi inget svar på, men det vore intressant att undersöka hur attityder skapas, ser ut och underhålls på en arbetsplats.

Vi anser att det finns ett behov av fler nyanserade begrepp. Vi anser att det finns flera fördelar med att införa ett begrepp som har flera nyanser än bara bruk och missbruk. När vi breddar begreppet uppstår ett utrymme för respondenterna att diskutera hela spektrumet av användande. När man använder ett mer innehållsrikt eller nyanserat begrepp tenderar lagen att få en mindre betydelse i definitionen, vilket också indikeras av respondenterna i resultatet. Vi anser även att det är viktigt att belysa politik och politisk historia eftersom vi ser den som en bidragande faktor i skapandet av attityder. Slutligen vill vi poängtera betydelsen i att på arbetsplatser skapa ett forum där personal får en chans att vädra sina värderingar och åsikter som förhoppningsvis leder till ett öppnare arbetsklimat.

Det finns troligen många olika källor till att attityder skapas. Genom media, kampanjer, böcker och dokumentärer får vi en färdig bild. Vi frågar oss hur kampanjer utformas och hur media framställer substansanvändning/-are. Genom uppväxten och föräldrars attityd och andra sociala relationer får vi ännu fler attityder. Dessutom tillkommer möten med brukare och studiebesök på behandlingshem. Vilka erfarenheter präglar deras attityder?

Denna myriad av källor har del i varför respondenterna i denna studie ger vitt skilda svar. Här blir det tydligt hur viktigt det är att vara kritisk till sina källor.

En av de slutsatser vi drar utifrån vår undersökning är att respondenterna anser att kunskapen inte är tillräcklig på socionomutbildningen. Vissa anser att utbildningen är långt ifrån verkligheten. De menar dock att utbildningens praktik, studiebesök samt möten med brukare varit det mest lärorika. Vi frågar oss om utbildningen ger studenterna den förberedande kunskap som behövs i arbetet med problematiska substansanvändare. Däremot ser vi en medvetenhet hos studenterna. Vissa studenter uttrycker inga stereotypa föreställningar alls. Samtidigt ser vi att utbildningen kan ha lyckats göra övriga studenter kritiska till föreställningarna, men inte ersatt dem med nya. Vi ser att deras egna önskingar om brukarinflytande och fler föreläsningar under utbildningen kan ersätta tomrummet.

7. Avslutande kommentarer

7.1 Förslag till vidare forskning

Det var oväntat för oss hur definitionerna fick en stor betydelse i vår undersökning. Vi skulle därför vilja se mer forskning på hur vi kan uttrycka oss inom ämnet substanser och substansanvändare för att minska stigmat. Vidare tycker vi det skulle vara intressant med forskning kring möjligheten att ena, förtydliga och utveckla nyanserna kring definitionerna. Vi frågar oss hur vi kan integrera detta i socionomutbildningen? Vidare såg vi i vårt resultat att det inte verkar finnas utrymme att delge sina åsikter på en arbetsplats där attityder kring substanser/substansanvändare är aktuella. Förslaget till vidare forskning kring detta blir att undersöka olika arbetsplatser och dess klimat när det gäller attityder. Hur skapas de, hur ser de ut och hur underhålls de? Med detta vill vi att det skapas ett forum för reflektion och öppen kommunikation. Förhoppningsvis kan resultatet bli en gemensam plattform att utgå ifrån för de yrkesgrupper som arbetar med substanser och substansanvändare.

7.2 Avslutande reflektion

Under arbetets gång och även under oppositionen har vi kontinuerligt stött på frågor om vi är drogliberala och/eller är för en legalisering av droger i Sverige. Vi finner detta intressant och vill återigen poängtera att detta inte är syftet med vår uppsats. Vi menar, att vi finner oss i vår uppsats endast *kritiska till attitydernas uppkomst och problematiserar detta då vi kopplar dessa attityder till stigma*. Hur tillvägagångssättet till ett minskat stigma ska uppstå har vi delvis dragit slutsatser till och gett exempel på i vårt resultat utifrån vår studie. Vi vill inte försvara oss, som det kanske förväntas av oss, med att svara på frågan angående en droglegalisering. Inte heller vill svara på frågan om vi är drogliberala. Anledningen till det är helt enkelt att vi inte vill, eller kan, ta någon ställning till det. Dels finner vi det inte relevant. Dels menar vi, att ha svar på dessa frågor krävs en genomgående insikt och kunskap i ämnet substanser och substansanvändare och vi tycker oss inte ha tillräcklig sådan för att ta allmän ställning till huruvida droger ska legaliseras. Vi ställer oss då snarare frågan varför ingen har frågat oss exempelvis om vi vill kriminalisera alkoholen med vår uppsats? Med detta vill vi endast peka på ytterligare subjektivitet, ett perspektiv vi upplever att det utgår från i vår omgivning och hoppas med detta kunna sätta ytterligare tankeställare ibland oss.

Arbetet med denna uppsats har varit lärorikt. Det har varit intressant att få fördjupa sig i attitydernas konstitution. För vår egen utbildnings skull har vi vunnit mycket kunskap genom att utföra detta arbete. Vi upplever oss betydligt mer redo för att möta de utmaningar som arbetet med substansanvändare innebär.

7.3 Gratifikationer

Vi vill tacka Hedvig Ekström och Maria Calderon som startade snöbollsurvalet i elfte timmen. Vi vill tacka våra respondenter stort för att de ställde upp med kort varsel. Vi vill även tacka vår handledare Susanne Urban, som trodde på oss in i det sista, och vår examinator Ann-Marie Markström som påpekade relevanta justeringar vilket har gjort att

vår uppsats blivit än mer stringent. Sist, men inte minst, vill vi tacka varandra för ett bra (sam)arbete.

8. Referenser

Tryckta källor:

American psychiatric association (2000). *Diagnostic and statistic manual of mental disorders*. American psychiatric publishing, Inc.

Angelöw, B & Jonsson, T. (2000). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Cape, G., Hannah, A & Sellman, D. (2005). A longitudinal evaluation of medical student knowledge, skills and attitudes to alcohol and drugs. *Department of Psychological Medicine, University of Otago, Dunedin, New Zealand*

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2009). *Drogutvecklingen i Sverige 2008*. CAN rapport 113.

Gilbert, N. (2003). *Researching social life*. London: Sage publications Ltd

Goffman, E. (1972). *Stigma – den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Goldberg, T. (2005). *Samhället i narkotikan*. Solna: Academic publishing of Sweden

Gustafsson, E. (2001). *Missbrukare i rättstaten – en rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare*. Stockholm: Norstedts Juridik

Hilte, M. (1996). *Avvikande beteende*. Lund: Studentlitteratur

Hofsten, E. (1982). *Demografins grunder*. Lund: Studentlitteratur

Hübner, L (2000). Narkotika och alkohol i den allmänna opinionen. Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan vid Stockholms Universitet *Rapport i socialt arbete nr 99*.

Jadestig, T. & Hartelius, J. (1995). *Narkotikan, friheten och välfärden*. Fagersta: Hägglunds förlag

Johansson, K. & Wirbing, P. (2005). Riskbruk och missbruk: alkohol – läkemedel – narkotika: uppmärksamma, motivera och behandla inom primärvård, socialtjänst och psykiatri. Stockholm: Natur & Kultur

Johnsson, E., Laanemets, L. & Svensson, K. (2000). *Narkotikamissbruk – Debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur

Kihlström, J. (2007). *Böjelser och Begär – en kritik av medicinens beroendebegrepp*. Örebro: Universitetsbiblioteket.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Luoma J-B, Twohig M-P, Waltz T, Hayes S-C (2007). An investigation of stigma in individuals receiving treatment for substance abuse. *Addictive behaviours*, vol 32, s 1331-1346.

Magnusson, N. (1991). *Värt att veta om alkohol – konsumtion, skador, politik, lagar, EG*. Stockholm: Runa Förlag

Tupper, K-W (2008). Drugs, discourses and education: a critical discourse of a high school drug education text. *Studies in the Cultural Politics of Education*, vol 29, no 2, s 223-238.

Internetkällor:

Vetenskapsrådet (2009-04-20). *Etik - Forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap*. Stockholm. Dokumentet återgivet på Vetenskapsrådets hemsida: URL: www.vr.se med rubriken "Forskningsetiska principer i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning" (Vetenskapsrådet, 2009).

Riksdagen. *Sveriges rikes Lag*. URL: www.riksdagen.se (2009-05-11)

- *Narkotikastrafflag* (SFS 168:64).
- *Lag om vård av missbrukare i vissa fall* (SFS 1988:870).
- *Socialtjänstlag* (SFS 2001:453).

Bilaga 1 – Informationsbrev till respondenter

Hej socionomstudent!

Främst vill vi tacka för att Du ställer upp och medverkar i vår studie.

Syfte

Syftet med vår studie är att undersöka socionomstudenters attityder kring personer med olika former av substansanvändande. Vi inleder arbetet med teorier om stigma, sociala konstruktioner samt Ted Goldbergs syn på samhället och narkotikan. Vi tar även upp tidigare forskning angående attityder i både allmänhet samt olika professioner. Vi kommer att i vår analys jämföra dessa teorier samt forskning med de svar du och resterande respondenter uppger.

Genomförande

Vi kommer att ringa upp dig och ställa lite frågor. Eftersom metoden är semistrukturerad kommer frågorna vara rätt öppna så du får en chans att berätta öppet om dina tankar och funderingar. Vi kommer att dels anteckna det som sägs och dels spela in samtalen så gott det går. Vi kommer sedan att, beroende på inspelningskvalitet, transkribera valda delar ur inspelningen för att använda i studien. Vi vill också att du är medveten om att ditt deltagande är frivilligt och att du närsomhelst under processen har rätt att avbryta din medverkan. Du kommer att vara anonym i vårt arbete, ditt namn kommer inte att nämnas vid något tillfälle samt bandupptagningen kommer inte att höras av någon annan än oss författare. Däremot kommer valda citat ur våra anteckningar samt transkription finnas att ta del av i vårt arbete som senare kommer att publiceras. Vi kommer att intervjua 8-10 socionomstudenter.

Teman

Vi kommer att börja telefonsamtalet med att ställa några demografiska frågor om dig. Sedan går vi vidare in på våra teman som kommer att vara:

- Definition – av missbruk och missbrukare
- Attityd – gentemot missbrukare
- Kunskap – ursprunget av din attityd

Om du har några funderingar eller frågor är du välkommen att höra av dig till oss antingen per mail eller telefon.

Vänligen,

Jonas Warnehed
jonwa583@student.liu.se
070-XXX XX XX

Katarina Pawlak
katpa488@student.liu.se
070-XXX XX XX

Bilaga 2 – Intervjuguide

Demografi

Universitet

Termin

Ålder

(Kön)

Föräldrars utbildning (grundskola, gymnasie, högskola)

Förförståelse – finns det något du anser relevant att dela med dig av?

Definition

Hur definierar du missbruk / missbrukare?

Hur definierar du substansanvändning / substansavändare?

Hur tänker du kring de olika definitionerna som finns i samhället?

Några andra tankar kring definitionsdelen?

Attityd

Hur är en missbrukare enligt dig?

Skiljer sig din attityd mellan personer som använder olika sorters substanser?

Om ja : Berätta mer hur du tänker? Vill du ge exempel?

Skulle dessa svar skilja sig utifrån dig som person samt dig som yrkesverksam inom området?

Om ja : Berätta hur?

Några andra tankar kring attitydsdelen?

Kunskap

Vad tänker du att det är som bidrar till de attityder du har?

Är det något annat som bidrar?

Några andra tankar kring kunskapsdelen?